

РОЗДІЛ 7

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 347.998.85

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-11/90>

ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ, ПРИПИНЕННЯ ТА ЗМІНИ ПРАВОВІДНОСИН, ЩО СКЛАДАЮТЬСЯ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

GROUNDS FOR THE EMERGENCE, TERMINATION AND CHANGE OF LEGAL RELATIONS THAT ARE FORMED IN THE IMPLEMENTATION OF ADMINISTRATIVE PROCEEDING

Арестова Л.В., аспірант кафедри конституційного
та адміністративного права

Державний університет інфраструктури та технологій

У статті проаналізовано підстави виникнення, припинення та зміни правовідносин, що складаються під час здійснення адміністративного судочинства в Україні. Визначено, що юридичний факт виступає необхідною підставою виникнення конкретних правовідносин, адже правила, передбачені адміністративно-правовою нормою, самі собою не зобов'язують конкретних суб'єктів реалізовувати права та обов'язки, передбачені нормою, а отже, вони не створюють відносин між ними. Правовідносини перетворюються на реальні та конкретні лише з настанням юридичного факту – обставини, що вказана у правовій нормі. Передумовою виникнення правовідносин є активні дії (подання позову) другої сторони, яка має намір реалізувати своє право на захист в адміністративному суді. Питання юридичних фактів у галузі адміністративного процесу є досить дискусійним і недостатньо дослідженим. Наразі варто дослідити обставини, з якими норми права, що регулюють здійснення адміністративного судочинства, пов'язують встановлення, зміну чи припинення правовідносин, що складаються у судовому адміністративному процесі.

Визначено, що головною властивістю юридичних фактів є здатність викликати правові наслідки, а підставами зміни правовідносин адміністративного судочинства є всі активні процесуальні дії юрисдикційного органу (адміністративного суду), що оформлюються у відповідних процесуальних актах (судових рішеннях – ухвалах). Підставами для прийняття ухвал суду можуть бути як активні дії учасників судового процесу, які спрямовані на досягнення певної мети (подання заяв, клопотань тощо), так і бездіяльність суб'єктів (неявка у судове засідання повторно без поважних причин, неподання доказів), яка є передумовою зміни таких правовідносин.

Формальною причиною виникнення публічно-правового конфлікту виступає рішення суб'єкта владних повноважень. Фактична причина виникнення такого конфлікту полягає у розбіжності інтересів приватної особи та владного суб'єкта. Причини виникнення публічно-правового спору є передумовами виникнення правовідносин адміністративного судочинства, проте підставою (безпосередньою умовою) виникнення таких правовідносин є активна дія третьої сторони (суду) – винесення постанови про відкриття провадження у справі.

Ключові слова: адміністративний суд, адміністративне судочинство, правовідносини, суб'єкт владних повноважень, суб'єкт.

The author in this scientific article analyzes the grounds for the emergence, termination and change of legal relations that develop in the implementation of administrative proceedings in Ukraine. It is determined that the legal fact is a necessary basis for the emergence of specific legal relations, because the rules provided by the administrative law themselves do not oblige specific entities to exercise the rights and obligations provided by the norm, and therefore do not create a relationship between them. Legal relations become real concrete only with the onset of a legal fact – a circumstance specified in the legal norm. Prerequisite for the emergence of legal relations are active actions (filing a lawsuit) of the other party, which intends to exercise its right to defense in the administrative court. The issue of legal facts in the field of administrative process is quite controversial and insufficiently researched. It is now necessary to investigate the circumstances with which the rules of law governing the conduct of administrative proceedings relate to the establishment, change or termination of legal relations arising in the administrative proceedings.

It is determined that the main property of legal facts is the ability to cause legal consequences, the grounds for changing the legal relationship of administrative proceedings are, first of all, all active procedural actions of the jurisdiction (administrative court), which are formalized in relevant procedural acts (court decisions – rulings). The grounds for court rulings can be both active actions of participants in the trial, which are aimed at achieving a certain goal (submission of applications, petitions, etc.), and inaction of subjects (non-appearance in court without good reason, failure to provide evidence), is also a prerequisite for changing such legal relations.

The formal cause of a public-law conflict is the decision of the subject of power, the actual reason is the conflict of interests of the individual and the subject of power. Such causes of a public law dispute are prerequisites for the emergence of legal relations of administrative proceedings, but the basis (direct condition) for the emergence of such legal relations is the active action of a third party (court) - the decision to open proceedings.

Key words: administrative court, administrative proceedings, legal relations, subject of power, subject.

Постановка проблеми. Адміністративно-правові відносини виникають, змінюються та припиняються лише з настанням конкретних життєвих обставин, які в теорії права прийнято називати юридичними фактами [1]. Такі життєві обставини (дії або події) кваліфікуються як юридичні, оскільки вони передбачені (точно визначені) нормою права і здатні викликати відповідні правові наслідки.

Варто зазначити, що деякі вчені [2, с. 349; 3, с. 17; 4, с. 276; 5, с. 81] визнають юридичний факт структурним елементом правовідносин. Однак юридичний факт не відображає суті правовідносин, а отже, він не є їх структурним елементом, а виступає умовою їх виникнення.

Юридичний факт виступає необхідною підставою виникнення конкретних правовідносин, адже правила, передбачені адміністративно-правовою нормою (абстрактна модель правовідносин), самі собою не зобов'язують конкретних суб'єктів реалізовувати права та обов'язки, передбачені нормою. Отже, такі правила не створюють відносин між суб'єктами. Потенційні правовідносини перетворюються на реальні та конкретні лише з настанням юридичного факту – обставини, що вказана у правовій нормі.

Варто зазначити, що правовідносини у сфері адміністративного судочинства є конкретними процесуальними

охоронними правовідносинами. Це зумовлює певні особливості їх виникнення, зміни та припинення.

Стан дослідження. Адміністративно-процесуальні правовідносини виникають, змінюються та припиняються на підставі певних обставин, які закріплені в процесуальних нормах [6, с. 73]. Однак юридичними фактами у процесуальних правовідносинах виступають лише процесуальні дії, тобто вольові вчинки суб'єктів у межах їх правосуб'єктності, що вчиняються суб'єктами за їх волею та на основі їх прав та обов'язків. Отже, на відміну від матеріальних правовідносин, ні дії, ні бездіяльність одночасно обох суб'єктів не можуть бути підставами для виникнення правовідносин у сфері адміністративного судочинства. Важливу роль у дослідженні виникнення, зміни та припинення правовідносин відіграють праці таких вчених, як В. Авер'янов, Н. Армаш, Д. Беззубов, В. Бевзенко, Ю. Битяк, А. Боннер, Л. Бринцева, С. Головатий, І. Голошніченко, Т. Гуржій, А. Єлістратов, І. Коліушко, А. Колодій, Т. Коломоєць, А. Комзюк, М. Козюбра, О. Кузьменко, Р. Куйбіда, Е. Демський, О. Пасенюк, Ю. Педько, В. Перепелюк, Н. Писаренко, А. Руденко, Н. Саліщева, А. Селіванов, М. Смокович, Ю. Старілов, В. Стефанюк, В. Сьоміна, О. Тищенко, Н. Хаманева, О. Харитонова, Д. Чечот.

Варто зазначити, що деякі науковці юридичними фактами адміністративно-процесуальних правовідносин визнають дію (рішення), бездіяльність чи подію [7, с. 9], а також матеріально-правові відносини, які передують стосункам у суді [8, с. 319; 9, с. 195]. Інші науковці дію (рішення) чи бездіяльність суб'єкта визнають об'єктом правовідносин у сфері адміністративного судочинства [10, с. 27].

Мета дослідження – проаналізувати підстави та умови виникнення, припинення, зміни правовідносин, що складаються під час здійснення адміністративного судочинства.

Виклад основного матеріалу. Дії (рішення), бездіяльність, події є не об'єктами правовідносин у сфері адміністративного судочинства [11, с. 144], а виступають предметами спору. Отже, вони не можуть бути юридичними фактами, підставами виникнення таких правовідносин. Рішення, дії чи бездіяльність суб'єкта владних повноважень є підставами, умовами виникнення матеріальних або процедурних правовідносин між вказаним суб'єктом і невладним суб'єктом. Вони можуть стати підставами виникнення публічно-правового конфлікту між суб'єктами. Тобто таке рішення можна вважати підставою виникнення публічно-правового спору, що може бути розглянутий в адміністративному суді. Отже, таке рішення із застереженням можна назвати передумовою, але аж ніяк не підставою (юридичним фактом) виникнення правовідносин адміністративного судочинства.

Крім того, підставою виникнення регулятивних правовідносин може слугувати припис правової норми на вчинення певних дій або утримання від них. Проте у разі порушення вимоги регулятивної правової норми (наприклад, вчинення заборонених дій, правопорушення – делікту), регулятивні правовідносини змінюються на охоронні адміністративно-правові відносини. Дія регулятивної адміністративно-правової норми припиняється. З цього моменту суб'єкти будуть взаємодіяти шляхом реалізації прав та обов'язків, що передбачені охоронними адміністративно-правовими нормами. Тобто для виникнення охоронних адміністративно-правових відносин недостатньо лише наявності адміністративно-правової норми, необхідне також вчинення правопорушення (обставина, вказана в охоронній нормі), котре й породжує конкретні охоронні правовідносини [12, с. 231, 233].

Особливістю охоронних правовідносин, що складаються під час здійснення адміністративного судочинства, є те, що для їх виникнення недостатньо порушення регулятивної правової норми з боку суб'єкта владних повноважень (його дія, рішення чи протиправна бездіяльність). Необхідною передумовою виникнення таких правовідно-

син є активні дії (подання позову) другої сторони, яка має намір реалізувати своє право на захист в адміністративному суді. У разі прийняття суддею позовної заяви (якщо вона не була повернута заявникові або залишена без руху чи без розгляду) і відкриття провадження у справі на підставі охоронних норм між суб'єктами виникнуть правовідносини, що регулюються нормами КАС України. Це свідчить про закінчення матеріальних (процедурних) правовідносин між двома сторонами і виникнення процесуальних адміністративно-правових відносин між трьома сторонами.

Отже, питання юридичних фактів у галузі адміністративного процесу є досить дискусійним і недостатньо дослідженим. Наразі варто дослідити обставини, з якими норми права, що регулюють здійснення адміністративного судочинства, пов'язують встановлення, зміну чи припинення правовідносин, що складаються у судовому адміністративному процесі.

Спочатку необхідно з'ясувати реальні явища, які передують виникненню відносин у судовому адміністративному процесі (передумови виникнення), а також обставини реального життя, з настанням яких безпосередньо виникають відносини адміністративного судочинства (юридичні факти). Тобто потрібно з'ясувати, у який спосіб матеріальні (процедурні) правовідносини трансформуються у судово-процесуальні правовідносини.

Наприклад, звернення громадянина до органу виконавчої влади, видання суб'єктом владних повноважень індивідуального правового акта є юридичним фактом, що породжує конкретні адміністративно-правові відносини між вказаними суб'єктами. Суб'єкти починають взаємодіяти шляхом реалізації суб'єктивних прав та обов'язків, що закріплені в регулятивних нормах. Видання суб'єктом владних повноважень рішення, вчинення дії або бездіяльності, що порушує права чи інтереси невладного суб'єкта, є підставою для початку правового конфлікту, юридичним фактом, що змінює регулятивні правовідносини. Коли невладний суб'єкт не погоджується з діями владного суб'єкта, а останній не вважає своє рішення протиправним (неправомірним, незаконним), виникає протилежність позицій і суперечливість інтересів, тобто конфліктна публічно-правова ситуація. Але факт існування такої конфліктної правової ситуації не породжує публічно-правового спору і процесуальних відносин, що спрямовані на його розгляд і вирішення. Виникнення в адміністративно-правових відносинах публічно-правового конфлікту є підставою для ініціювання зацікавленою особою публічно-правового спору шляхом реалізації суб'єктивного права на захист, тобто звернення до суду з позовною заявою.

Слушною є думка тих науковців, які вважають, що підставою адміністративного спору є юридичний факт, який став причиною виникнення спору. Зазначимо, що адміністративний спір виникає за наявності сукупності матеріальних (управлінське правопорушення, невизнання права) та формальних підстав (звернення суб'єкта, який вважає, що його права та інтереси порушуються, до суду з позовною заявою) [13, с. 29]. У такому випадку доречно лише наголосити, що виникнення публічно-правового спору не означає виникнення правовідносин, що складаються у ході здійснення адміністративного судочинства.

Одними з-поміж головних елементів цієї категорії виступають стадії адміністративного процесу.

Однією з найважливіших особливостей адміністративного процесу є коло охоплюваних ним суспільних відносин. Ця обставина значною мірою передбачає структуру адміністративного процесу.

Загалом адміністративний процес становить собою систему проваджень [14].

Виділення окремих проваджень у межах адміністративного процесу зумовлене низкою чинників [15]. Зокрема, кожному провадженню притаманні свої мета й коло завдань, які розв'язуються для досягнення цієї мети

[15]. Мета провадження в справах про адміністративні правопорушення є однією, а мета провадження за заявою громадянина є зовсім іншою. З огляду на це слід розрізняти також завдання названих проваджень.

За функціональною ознакою в структурі адміністративного процесу можуть бути виділені: а) провадження установчого характеру (провадження з утворення державних органів, суб'єктів підприємницької діяльності); б) провадження правотворчого характеру (провадження з відпрацювання та прийняття нормативних актів); в) правоохоронні провадження (провадження в справах про адміністративні правопорушення, провадження щодо скарг громадян); г) правонаділяючі провадження (провадження з реалізації контрольно-наглядових повноважень) [16, с. 213].

Вчені виділяють звичайне та прискорене провадження. Прискорене провадження (наприклад, провадження у справі про адміністративне правопорушення) характеризується спрощеною процесуальною регламентацією, мінімальною кількістю процесуальних актів, певною «спресованістю» стадій [17].

На відміну від інших видів юридичного процесу (цивільного та кримінального), адміністративний процес не може бути зведений лише до правозастосовних функцій. Ця обставина зумовлює наявність у його структурі таких проваджень, як *провадження з відпрацювання та прийняття нормативних актів і провадження з прийняття індивідуальних актів управління*. Ці провадження упорядковують підготовку й прийняття підзаконних нормативно-правових актів. Впорядкування таких процедур, тобто введення їх у чіткі процесуальні межі, слугує важливою гарантією доцільності та законності підзаконних актів, які видаються у сфері виконавчо-розпорядчої діяльності.

Іншою важливою гарантією законності прийнятих рішень є можливість оскарження рішень, дій або бездіяльності органів і посадових осіб, що порушують права громадян [18], тому в структуру адміністративного процесу входить *провадження з оскарження таких рішень, дій або бездіяльності*. Зазначене провадження містить детальну регламентацію адміністративного й судового порядку розгляду та вирішення скарг громадян [18].

Важливими органічними елементами, що властиві структурі кожного з адміністративних проваджень і адміністративному процесу загалом, є процесуальні стадії, етапи, окремі процесуальні дії [19].

Процесуальна стадія – це відносно уособлена, відділена часом і логічно пов'язана сукупність процесуальних дій, спрямованих на досягнення певної мети та розв'язання відповідних завдань конкретного адміністративного провадження, що характеризується колом суб'єктів і закріплюється в процесуальних актах [19].

Виокремлюють такі стадії адміністративно-процесуальної діяльності:

1) стадію аналізу ситуації, під час якої збирають та фіксують інформацію про фактичний стан справ, реальні факти, оцінюють перспективу подальшого руху справи, приймають рішення про необхідність такого руху [19]. Фактично ця стадія становить собою порушення адміністративної справи [19];

2) стадію прийняття рішення у справі, в ході якої роблять юридичну оцінку зібраної інформації, повно та всебічно досліджують матеріали справи з метою встановлення об'єктивної істини, приймають конкретне рішення [19];

3) стадію оскарження (опротестування) рішення у справі, що має факультативний характер [20];

4) стадію виконання прийнятого рішення, в ході якої логічно завершується діяльність у адміністративній справі [19]. Важливість цієї стадії зумовлена тим, що без неї все провадження у справі фактично втрачає сенс, набуваючи чисто формального характеру [19].

Нагомість у стадіях адміністративно-процесуальної діяльності є ще більш низькорівневі елементи – процесуальні

етапи та процесуальні дії. Кожна стадія адміністративно-процесуальної діяльності складається з певних проміжних фрагментів [19]. Так, у стадії порушення провадження в справі про адміністративне правопорушення можна виділити етап припинення правопорушення та етап застосування відповідних заходів, які забезпечують провадження в справі (наприклад, адміністративного затримання) [19].

З моменту відкриття провадження у справі матеріальні правовідносини між громадянином і невіддільним суб'єктом припиняються, оскільки в процес вступає третій суб'єкт – суд. Виникають процесуальні публічно-спірні правовідносини. Суб'єкти стають учасниками правовідносин, що складаються під час розгляду спору в суді, і починають взаємодіяти у межах прав та обов'язків, передбачених нормами КАС України.

Отже, лише у випадку винесення ухвали про відкриття провадження в адміністративній справі, тобто вступу у процес головного обов'язкового суб'єкта – суду, виникають правовідносини у сфері адміністративного судочинства. Будь-які інші дії, що пов'язані з поверненням позовної заяви на доопрацювання, оскарженням ухвали суду першої інстанції про відмову у відкритті провадження у справі до апеляційного суду, не є юридичними фактами, тобто підставами виникнення, зміни чи припинення правовідносин у сфері адміністративного судочинства, оскільки вони не спричиняють правовідносин, що спрямовані на розгляд та вирішення публічно-правового спору по суті та реалізацію прав та обов'язків учасників таких правовідносин.

Отже, правовідносини матеріального характеру між приватною особою та суб'єктом владних повноважень, рішення (дія) або бездіяльність органу публічної адміністрації, виникнення конфліктної публічно-правової ситуації між вказаними суб'єктами, а також подання позову невіддільним суб'єктом до суду передують (є передумовами) виникненню правовідносин у сфері адміністративного судочинства, проте юридичним фактом (умовою, підставою виникнення) зазначених правовідносин є відкриття провадження у справі.

Оскільки головною властивістю юридичних фактів є здатність викликати правові наслідки, то підставами зміни правовідносин адміністративного судочинства є всі активні процесуальні дії юрисдикційного органу (адміністративного суду), що оформлюються у відповідних процесуальних актах (судових рішеннях – ухвалах). Підставами для прийняття ухвал суду можуть бути як активні дії учасників судового процесу, які спрямовані на досягнення певної мети (подання заяв, клопотань тощо), так і бездіяльність суб'єктів (неявка у судове засідання повторно без поважних причин, неподання доказів), що також є передумовою зміни таких правовідносин. Наприклад, підставами зміни правовідносин у сфері адміністративного судочинства можуть бути такі: вступ у процес правонаступника і разі смерті фізичної особи чи ліквідації, перетворення юридичної особи, яка була стороною у справі; вступ у процес третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору тощо.

Варто наголосити на тому, що причини виникнення публічно-правового спору та підстави виникнення правовідносин у сфері адміністративного судочинства не є тотожними явищами. Формальною причиною виникнення публічно-правового конфлікту виступає рішення суб'єкта владних повноважень, а фактична причина полягає у розбіжності інтересів приватної особи та владного суб'єкта. Такі причини виникнення публічно-правового спору є передумовами виникнення правовідносин адміністративного судочинства, проте підставою (безпосередньою умовою) виникнення таких правовідносин є активна дія третьої сторони – суду, що полягає у винесенні постанови про відкриття провадження у справі.

Висновки. Отже, варто відзначити таке: 1) причиною виникнення правовідносин адміністративного судочинства

є спірні публічно-правові відносини, основою яких є конфліктна публічно-правова ситуація, зумовлена колізією (розбіжністю) між виданим суб'єктом владних повноважень нормативно-правовим актом або індивідуальним правовим актом (рішенням) та чинними нормами законодавства, іншими нормативно-правовими актами; 2) підста-

вою виникнення правовідносин, що складаються з приводу розгляду та вирішення судом публічно-правового спору між приватною особою та суб'єктом владних повноважень, є відкриття провадження у справі; 3) підставою припинення таких правовідносин є винесення рішення, яким суд вирішує спір по суті або закриває провадження у справі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Корж І.Ф. Адміністративно-правові засади регулювання відносин у сфері державної безпеки України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» ; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. Київ, 2014. 40 с.
2. Теорія держави і права : підруч. / пер. з рос. О.Ф. Скакун. Харків : Консум, 2001. 656 с.
3. Уркевич В.Ю. Проблеми теорії аграрних правовідносин : монографія. Харків : Харків юридичний, 2007. 496 с.
4. Основи правознавства : навч. посіб. 5-е вид., доп. і перероб. / кер. авт. кол. О.В. Негодченко. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2007. 332 с.
5. Шуба В.В. Адміністративно-правові відносини в діяльності органів прокуратури України: загальнотеоретичні аспекти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Дніпропетровськ, 2006. 200 с.
6. Демський Е.Ф. Адміністративне процесуальне право України : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 496 с.
7. Шуба В.В. Адміністративно-правові відносини в діяльності органів прокуратури України : монографія. Дніпропетровськ : ПП «Ліра ЛТД», 2008. 224 с.
8. Колпаков В.К. Адміністративне право України : підручник. 3-тє вид., стереотип. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 752 с.
9. Бевзенко В.М. Суб'єкти владних повноважень в адміністративному судочинстві України : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Харків, 2010. 463 с.
10. Адміністративна юстиція. Адміністративне судочинство : навчальний посб. за заг. ред. Т.О. Коломоєць, Г.Ю. Гулевської. Київ : Істина, 2007. 152 с.
11. Сонюк О.В. Проблема визначення об'єкта правовідносин у сфері адміністративного судочинства. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С. 143–146.
12. Харитоновна О.І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Одеса, 2004. 435 с.
13. Бринцева Л.В. Сутність адміністративно-правових спорів та особливості адміністративного порядку їх вирішення в Україні : монографія. Харків : Юрайт, 2012. 208 с.
14. Калінін Р.С. Адміністративні процедури у виконавчому провадженні за законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» ; Держ. вищ. навч. закл. «Запоріж. нац. ун-т» М-ва освіти і науки України. Запоріжжя, 2013. 18 с.
15. Полівчук Д.П. Дисциплінарне провадження в органах внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» ; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Дніпропетровськ, 2011. 205 арк. Бібліогр.: арк. 182–205.
16. Сердюк І.А. Правоохоронні відносини: поняття, їх особливості та види : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Донецьк, 2008. 195 с.
17. Тимошук В.П. Процедура прийняття адміністративних актів: питання правового регулювання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2009. 214 с.
18. Мірошніченко О.О. Адміністративно-правові гарантії права на звернення громадян до органів внутрішніх справ України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» ; Держ. ВНЗ «Запоріж. нац. ун-т» М-ва освіти і науки України. Запоріжжя, 2014. 17 с.
19. Бурда С.Я. Адміністративно-правовий захист учасників виборів і референдумів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2010. 223 с.
20. Денисюк Д.С. Адміністративно-правові засади дозвільної діяльності ДАІ МВС України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2010. 192 с.